

temporibus Synaxim in populorum conspectu dare habentis consueverunt velintque impositum, ut nos causas recognoscamus, & facultatem literis obsequiamur; qui negligent fuerint, annuam suspensionem incurrunt à divinis. Declaramus præterea nemini Regularium licere extra claustra quacumque occasione, nobis inscius & non approbantibus cum Eucharistia processione instituire.

XX. Addit insuper Clerus Gallicanus, fas non esse Ecclesiasticis, sive Regularibus, sive secularibus, exemptis vel non exemptis, se obligare per contractum vel conventionem quamcumque, publicè & in aperto exponere Venerabile; aut recipere ullam foundationem eum in finem, nisi ex ordinatione, aut consensu Episcopi Diocesani. In Actis Cleri Gall. tomo 1. tit. 2. cap. 4. art. 22.

Hanc Cleri declarationem & ordinationem ut justam anno 1665, probavit Concilium Privatum Parisiense; unà declarans, fas non esse PP. Dominicis sine licentia Episcopi Eucharistiam in suis Ecclesiis palam populo exponere. In causa Episcopi Tarcotensis contra Dominicanos; uti latius refert Thiersius lib. 5. cap. 10.

XXI. Illud imprimis in hac expositione ab Episcopis & Ecclesiarum Prælatibus attendendum, ne ejus frequentia minuat reverentiam.

Hinc Synodus P. I. & II. Mechliniensis volens ut extra Festum Corporis Christi ejusque octavam rarius & non nisi in arduis causis pacis & publicæ necessitatis vel utilitatis Venerabile in processibus circumferatur, hanc allegat rationem: *Ne nimia frequentia minuat reverentiam.*

S. Carolus in sua Synodo Diocesana ait: Sanctissima Eucharistia, ne quavis causa, sed publicè tantummodo, ea que gravi exponatur.

Et rursus in instructionibus Sacramentalibus titulo de Expositione Sacra Eucharistia in oratione quadragesimali horarum statuit: "Coram sanctissima Eucharistia oratio 40. horarum in Ecclesiis fiat, ubi Archiepiscopus statuerit, & quando id conceiserit. Ne quavis causa tamen Eucharistia palam & aperte exponatur, sed publicè tantum ea que gravi: aliis verò de causis orationem licebit instituire, sed non Sacramento aperte exponitur."

Plura Synodorum atque Episcoporum Decreta, quibus hæc publica Eucharistia expositio restringitur ad causam publicam per Episcopum approbandam, adducuntur in sæpius allegata Dissertatione Joannis Baptistæ Thiers lib. 2. cap. 5. & sequentibus.

Inter cetera allegat hic auctor dicto cap. 5. querelam Joannis Gropperi Archiepiscopi Colonienfis omnibus ob præclara sua merita notissimam, de frequentiori Eucharistia expositione. "Venerabile Sacramentum, ait, in processibus nimis crebro circumfertur, & populo plus nimio & plerumque palam spectandum exhibetur. Hæc præterea quam quod piis & Deum timentibus non probentur, hæretici & improbi quique offensa inde nascenda ad suas hæreses & improbitates stabiliendas ac tuendas arripunt."

Post hæc concludit: "Utinam Deus ea corrigat, iisque ut ea corrigant, inspiret, qui ex ratione functionis suæ corrigere jure obligantur."

XXII. Si hodie viveret Gropperus, quid non diceret, dum quotidie etiam ex levissimis & privatis causis in omnibus passim Ecclesiis Venerabile exponi videmus; imò ad cuiuslibet pene, nescio quam devotionem, Missas votivas cum expositione Venerabilis, modo sat pingue stipendium offeratur, celebrari conspiciamus. Ex hac frequentia, quam exigua sit populi in conspectu Venerabilis devotio & reverentia, atque exterior religionis cultus, omnibus notum est.

XXIII. Ad hæc, ex præcatis S. Caroli instructionibus apparet, nequaquam ex mente hujus zelosissimi Prælati, Sacram Eucharistiam palam exponendam esse in omni 40. horarum oratione; quod nec pridem usitatum fuisse in simili oratione, tametsi ex causa publica instituta, probat Thiersius lib. 3. cap. 9.

Hodie verò invaluit, ut numquam pene in aliqua Ecclesia oratio instituat, quin una expositio Venerabilis adjungatur: quo fit, ut frequenter cum magno scandalo, & SS. Sacramenti vilipendio & irreverentia, per majorem dici partem Venerabile non alterove præsentem, quasi ad ostentationem, expositum maneat: quod haud dubiè sæpius maledictionem pro benedictione in populum attrahere natum est.

XXIV. Præterea, si juxta Synodum Tridentinam in Decreto de evitandis & observandis in celebratione Missarum, Sacerdos Missam inchoare nequeat, nisi prius, qui interfuit, decenter composito corporis habitu, declaraverit se mente etiam, ac devoto cordis affectu non solum corpore adesse, quidni & Episcopi iis in Ecclesiis, eoque tempore Eucharistiam palam exponi merito vetarent, in quibus prævident, & experientia norum est, eam non esse hominum ad Ecclesias illas convenientium devotionem & reverentiam, quæ tanto Sacramento convenientiò multas passim in conspectu Venerabilis insolentias committi; confabulationes, aliaque subinde peiora frequentari.

XXV. Multum quoque ad excitandam populi devotionem & reverentiam erga Venerabile conducit, quod exponatur convenienti cultu & ornatu.

In Concilio IV. Mediolanensi parte 2. cap. 3. statuit S. Carolus, ut dum Venerabile exponendum est, Processio in exponendo Sanctissimo Sacramento per Ecclesiam agatur, Litanis, statimque antiphonis, precibus & orationibus, tum cereis accensis: itidemque in eo reponendo servetur.

Vult autem ut huic processioni non minus quàm sex Clerici, licet ex alia Ecclesia essent advocandi, cum accensis cereis assistant.

Cerei præterea in altari accensi ad summum decem, minimum verò sex decenti crassitudine, ac longitudine colluceant.

Hic videmus, etiam in cereorum accensione moderationem voluisse S. Carolum: sciebat enim, in similibus ipsum quoque excessum populi devotioni nonnumquam impedire, atque reverentiam imminuere.

Instructio pro Pastoribus civitatis & Diocesis Leodiensis edita per Antonium Albergatum Nuntium Apostolicum in visitatione Apostolica anno 1613. pag. 29. decernit, ut Sanctissimum Sacramentum debita cum reverentia honoretur, nunquam populo adorandum exponatur, quin sint accensa ad minus sex luminaria circa ipsum; multo enim melius est, ait, ut non ita frequenter exponatur, & tunc cum debita reverentia, quam ut frequentius & sine debito obsequio, & reverentia significatione id fiat; ut cum nostra animi commotione multis in locis exponi vidimus, & invenimus.

Conformia Synodorum & Episcoporum Decreta plurima citat sæpius allegatus Thiersius lib. 5. cap. 8.

XXVI. Plurimum ad excitandam populi solidam devotionem valebit, si sedulo instruat, quomodo & qua de causa Venerabile palam exponatur: ut nimirum Christus ibidem sub speciebus panis verè & realiter præsentem, ut verus Deus pro nobis homo factus, cultu Latræ adoretur; atque specialis memoria passionis ejus recolatur: majorique quasi fiducia præsentem Advocato nostro ad thronum gratiæ accedamus.

TITULUS V.

De Celebratione Missarum.

CAPUT I.

De varia Missæ significatione; nec non Liturgiarum & Cæremoniarum diversitate.

1. Missa dicitur à missione seu dimissione populi.
2. Missa Catechumenorum à dimissione Catechumenorum.
3. Missa Fidelium à dimissione populi.
4. Missa olim in varia significatione etiam accepta.
5. Missa hodie sumitur pro integra Sacrificii incruenti celebratione.
6. Quid de Missa sic accepta habeat Synodus Tridentina & professio fidei?
7. Circa dogmata nulla est Ecclesiarum Catholicarum varietas, secus circarvius.
8. Christus simpliciter Sacrificium illud celebravit, sicut in scriptura est expressum.
9. Dedit potestatem Apostolis eorumque successoribus ritus ordinandi & immutandi.
10. Hac potestate usa est Ecclesia, dum à jejuniis Eucharistiam sumi voluit.
11. Quo ritu Apostoli Missam celebraverint?
12. Refertur ritus Missæ à Justino descriptus.
13. Ex descriptione hujus Liturgiæ convincitur falsitas Liturgiarum que sub nomine Apostolorum circumferuntur.
14. Pace Ecclesie reddita plures ritus & cæremonia adita fuerunt.
15. Unde Ecclesiarum in cæremoniis varietas?
16. Mediolanensis Ecclesia speciali Liturgia utitur, eamque retinere voluit S. Carolus.
17. Hispani singulare officium habuere, quod Mozarabicum dicebatur.
18. Quo tempore Hispani hoc officio abrogato receperint Romanum; & quid de antiquo super sit?
19. Ordo Gallicanus adversus fuit à Romano usque ad tempora Caroli M.
20. Quis fuerit antiquus ille ritus inquit Card. Bona.
21. Missa Gallicana evulgavit in suo de Liturgia Gallicana opere Mabillonius; & quid in illo continetur?
22. Ipse ritus Ecclesie Romanae non semper fuit idem.
23. Varietas rituum non officit unitati Fidei.
24. Unusquisque ritus sue Ecclesie servare debet; nec privari à autoritate ab eis recedendum.
25. Optandum ut perti cæremoniarum Magistri constituerentur.
26. Ex horum ignorantia multa à Patrum antiquitate aliena inducta sunt.
27. Quaedam ex Missa privata contra ordinem in Missam publicam irrepserunt.
28. Multa hodie in cæremoniis habentur pro lege, quæ ex abusa irrepserunt.
29. Unde plura in Missis privatis sint obscura.
30. Ex mutatione disciplina, & Missæ abbreviatione magna in cæremoniis obscuritas & perturbatio orata est.

I. Omen Missæ esse Latinum derivatum à missione live dimissione populi multis ostendit Cardinalis Bona Lib. 1. *Res. Liturg. capit. 1. §. 6.* atque ita accipi in Concilio Carthagenensi IV. *Can. 84.* ubi dicitur: "Episcopus nullum prohibeat usque ad Mis-

sam Catechumenorum, neque Hæreticum, neque Judæum, neque Gentilem Ecclesiam ingredi & audire Verbum Dei. Hoc est usque ad missionem Catechumenorum, qui post habitum sermonem ante offertorium clamante Diacono, *Catechumeni recedite*, exibant.

II. Et Augustinus *serm. 49. cap. 8. de Verbis Domini* dum dicit: "Ecce post sermonem fit Missa Catechumenorum, manebunt fideles, venietur ad locum orationis" quid aliud significatum voluit, quam post sermonem, missionem seu dimissionem fieri Catechumenorum?

Unde S. Isidorus *lib. 6. de orig. vocum. cap. 16.* "Missæ est tempore Sacrificii, quando Catechumeni foras mittuntur, clamante Levita: *Si quis Catechumenus remansit exeat foras*; & inde Missa, quia Sacramentis Altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur.

III. Porro sicut Missa Catechumenorum dicta fuit à missione live dimissione Catechumenorum; ita & Missa Fidelium nomen accepit à missione live dimissione Fidelium, clamante similiter Diacono: *Ite Missa est.*

Id non obscure indicatur in Sacramentario S. Gregorii apud Pamelium, ubi descripto officio ferie VI. Parasceves, tandem in fine dicitur: *Deinde communicat ipse & omnis Clerus, & sunt Missæ.* Ubi quoque ad marginem monet Pamelius: Ex postrema hac clausula colligere est, *Missæ nuncupatur*, nempe à dimittendo populo.

Eodem sensu sumitur à Cassiano dum *capit. 13. lib. 2. Instit.* ita inscribit: *Quare post Missam nocturnam dormire non oportet*: id est, post missionem Monachorum à nocturnis officiis.

IV. Quamvis Missa primitus dicta fuerit à missione seu dimissione, nihilominus hoc etiam constat, varias fuisse jam pridem Missæ significationes; neque nomen Missa in eadem significatione ubique fuisse acceptum.

Missam pro quovis Ecclesiastico officio quod in ædibus sacris peragebatur, interdum sumptam fuisse, præsertim in regulis Monachorum, ostendit Cardinalis Bona *lib. 1. Rerum Liturg. cap. 2. num. 3.* & latius Du Cange in Glossario verbo Missa.

Missæ quoque Catechumenorum olim accepta fuit, & hodie communiter accipitur pro ea parte liturgiæ, quæ Missam fidelium antecedit: id est, ab introitu usque ad lectionem Evangelii ejusque expositionem inclusive. Similiter Missa Fidelium sæpius appellata ea liturgiæ pars, quæ sequitur Missam Catechumenorum usque ad finem.

Ad hæc Missa frequenter sumitur pro festo alicujus Sancti, ut ostendit Du Cange loco citato, notatque verisimiliter inde à Germanis, Missæ nomen inditum *nundinis* publicis, quæ ad alicujus Sancti festum vel Ecclesiam celebrari solent. Verbi gratiâ, *Frankfurter-misse*, *Strasburger-misse*. Idem valet ac *Frankfordiensis*, & *Argentoratensis* *nundina*.

V. Denique sumitur Missa pro tota Sacrificii divini celebratione, quatenus comprehendit utramque, scilicet Catechumenorum & Fidelium Missam: quæ acceptio posterioribus seculis adeò invaluit & hodie communis est, ut recentiores, ait Bona, vix aliam agnoscant hujus nominis significationem. Notatque, hinc Theologum magni nominis errandi occasione accepisse, dum solum nostri temporis usum attendens, quoties apud Cassianum & Benedictum *missæ* nomen invenit, illud de Sacrificio Missæ intellexit; "ex quo sequeretur (ait Bona) pluries in die, imò etiam post prandium Sacrificia olim à Monachis oblata; quia etiam post Vesperas & Completorium illa S. P. Benedictus suâ phrasî

phasi utitur: *Et Missa sint, Et Missa fiant.* Hoc autem errore nihil absurdum.

Interim hoc titulo de Missa tractaturi, eam in hodierna vulgari significatione pro ipsa Sacrificii divini integra celebratione accipiemus.

VI. De Missa ita sumpta, id est, pro incremento Altaris Sacrificio definit Synodus Tridentina: "Si quis dixerit, in Missa non offerri Deo verum & proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit.

Item: "Si quis dixerit, illis verbis: Hoc facite in meam commemorationem, Christum non instituisse Apostolos Sacerdotes: aut non ordinasse, ut ipsi alique Sacerdotes offerrent corpus & sanguinem suum, Anathema sit.

VII. Circa hæc dogmata; atque ipsam Sacrificii essentiam unus semper fuit omnium Ecclesiarum tam Orientalium quam occidentalium consensus, uti latè ostendunt Theologi qui ex professo veritatem horum dogmatum, atque Missæ Sacrificium contra hæreticos nostri temporis adstruxerunt.

At circa ritus, & modum peragendi ipsius Sacrificii varia fuit, tam pro temporum, quam locorum diversitate disciplina.

VIII. Neminem latet, Christum Sacrificium illud incrementum in ultima Cæna instituisse, illudque celebrasse eo modo quem apud tres Evangelistas Matthæum, Marcum & Lucam, nec non in prima epistola Pauli ad Corinthios descriptum legimus.

IX. Verum et si Christus Discipulis præcepit in ipsa institutione Sacrificii, ut quod à se factum fuerat, idem & ipsi deinceps in suam commemorationem facerent; certum tamen est, ipsum Apostolis suis, totique Ecclesiæ, in eorum persona, potestatem auctoritatemque dedisse, ea omnia in augustissimi hujus Mysterii ritibus seu ceremoniis addendi, demendi, immutandi, quæ illius dignitati, & populorum devotioni pro temporum & locorum diversitate magis congruere judicaret.

De hac Christi intentione ita certus erat Paulus, ut eâ sibi tradita potestate in Corinthiorum Ecclesia uti se posse significet, cum ad eam scribit: *Cætera autem cum venero disponam.*

X. Persuasum quoque erat Augustino, Ecclesiam accepisse plenam mutandi hos ritus potestatem; eaque usam esse sine temeritate aut arrogantia asserit, quando voluit, Eucharistiam à jejuniis accipi, quam à Christo Apostolis non jejuniis, sed jam sumptâ carnâ porrectam noverat. "Et ideo (ait) non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum." *Epist. 54. §. 8.*

XI. Quænam ipsi Apostoli circa modum ritusque peragendi Sacrificii post Christum addiderint, aut immutarint, varia admodum fuit & antiquorum atque recentiorum scriptorum opinio seu potius conjectura.

De liturgia sive ritu celebrandi incrementum Missæ Sacrificium tempore Apostolorum aut certè eorum, qui ipsi immediate successerant, & ab ipsis instructi fuerant, nullum apparet luculentius & certius testimonium, quam illa liturgiæ descriptio, quam vis breviter contracta, quæ Christianos crudelissimo persecutionis tempore, id est, circa medium sæculi secundi usos fuisse testatur, qui eodem tempore vixit, S. Justinus Martyr in *apolog. 2.* quam ipse ethnicis Imperatoribus sub idem tempus obtulit. Neque enim credibile est, multas Liturgiæ tempore Justini post Apostolos factas fuisse additiones, aut immutationes; cum non longo post Apostolica tempora inter vallo apologiam scripserit. Is enim à proximis decessoribus suis, ex quibus non pauci Apostolos audierant, & viderant, accipere potuit, quæ qualisque fuerit, cui sæpius interfuerant, eorum liturgia. Deinde per durissima persecutionum tempora Christianis non licuit in iis que ab Apostolis acceperant, maxime verò in rebus liturgicis, plurima addere vel immutare. Adde, his primis

persecutionem Ecclesiæ temporibus Christianos multo scrupulotius in in hæreticæ, quæ Apostoli scriptis suis, vivâ voce, exemplo, ac per manus ipsius tradiderant.

XII. Liturgiæ sui temporis ita delineat Justinus: *Die solis*, id est, die Dominicâ, omnes qui in oppidis vel agris morantur, conveniunt in eundem locum: qui cum nondum essent edificata Christianorum templa, vel Ecclesiæ, domus quædam privata esse debebat. Deinde omnibus coactis, *commentaria Apostolorum aut scripta Prophetarum, quantum per tempus licet, leguntur.*

Post lectiones ac "lectore quiescente, Præfatus orationem, quæ populum instruit, & ad eorum quæ pulchra sunt, imitationem adhortatur, habet. Tum simul consergimus omnes, & preces fundimus, & sicuti jam diximus, finitis precationibus nostris, panis offertur & vinum & aqua. Confimiliter Præfatus ipse, quantum potest, vota & gratiarum actiones effundit; & populus faustè acclamat, dicens, Amen. Et distributio communioque fit eorum, super quibus gratia sunt actæ, cuique præfatus; absentibus autem per Diaconos mittitur.

XIII. Hæstenus Liturgiæ à Justino descripta prout sæculo 2. à Christianis fiebat: quæ si conferatur cum Liturgiæ, quæ sub nomine S. Jacobi, Matthæi & Marci extant, facile apparebit, eas tam esse à simplicitate Liturgiæ à Justino exhibitæ remotas, ut licet nullum aliud suppeteret argumentum, quo probaretur Liturgiæ illas non posse Apostolis illis adscribi, hoc unum sufficeret; uti doctè ac solide ostendit Vir eruditus Nicolaus de Nourry Monachus Benedictini Congregationis Sancti Mauri in suo apparatu ad Bibliothecam maximam veterum Patrum, *dissertation. 2. cap. 2. §. 10.*

XIV. Illud equidem constat, pace Ecclesiæ reddita ipsa Missarum solemnia sensim majori cum pompa cœpisse celebrari; plurimæque pro temporum ac locorum conditione esse addita & immutata.

XV. Et quidem, quia dispares diversarum Nationum mores & ingenia diversos ritus & ceremonias, ut in politicis, ita & in Ecclesiasticis exigunt, hinc in ritibus magna Ecclesiarum varietas; præsertim quia nullo extante de his Christi vel Apostolorum præcepto, libera potestas Episcopis relicta erat, id sentiendi & decernendi, quod unicuique salvâ fide magis expediens videbatur.

Quis nescit, quanta sit, & jam pridem fuerit inter Græcos & Latinos in his diversitas; quamque horum liturgiæ diversæ: quanta rursus inter ipsas Orientales Ecclesias rituum varietas; quemadmodum ostendit Cardinalis Bona *lib. 1. Rerum Liturg. Cap. 9.*

Fuisse jam pridem etiam in Ecclesia Latina varias Liturgiæ diversarum gentium ac regnorum, notorium est.

XVI. Quis enim nescit, altam fuisse & hodie esse Liturgiæ Ambrosianam, quæ usâ jam pridem fuit, & nunc utitur Ecclesia Mediolanensis, à Liturgia Ecclesiæ Romanæ?

Liturgiæ hanc Ambrosianam edidit Jacobus Pamelus tomo primo Liturgicorum. Ordinem autem Missæ Ambrosianæ compendiosè refert Cardinalis Bona loco citato *cap. 10.* Porro ex ibidem relatis facile videri poterit, quæ hanc inter & Romanam Liturgiæ intercedat varietas. S. Carolus veteris Ambrosiani ritus conservandi zelo, in Synodo sua Diocesana III. *Decreto 20.* statuit: "Ne Sacerdos ullus qui ritum Ambrosiano Missæ factum facere debet, id (Missam) per quadragesimam sextis feriis, ne in Regularium quidem Ecclesiis faciat, etiam vel funeris, vel exequiarum, vel alterius cuiusvis rei oblata causa." Etm Synodo XI. hujus antiquæ consuetudinis hanc reddit rationem; "quod illa dies plena mæroris sit ob acerbißimam Christi passionem; Sacrificium verò spirituale populi præ se ferat lætissimam." Tum statuit, "ut illis diebus Crux in Altari solemnî ritum adoranda exponatur, & concio de passione habeatur.

XVII. Hi-

XVII Hispaniam pridem distinctam à Romano officium, sive ritum Missarum habuisse, in confesso est: dictumque fuit officium illud *Mozarabicum*: quia cum Arabes Hispaniam penè omnem occupassent, Christiani *Mixtarabes* & corrupto vocabulo *Mozarabes*, id est, mixti cum Arabibus dicti sunt: atque inde officium eorum *Mozarabicum*.

XVIII. Quo tempore officium illud compositum sit, incertum est. Nonnulli credunt, S. Isidorum Hispalensem illius auctorem; alii verò cum Cardinale Bona illud esse Isidoro antiquius existimant. Quidquid sit illud indubitatum est, ritum illum diu in Hispania viguisse, neque ante tempora Gregorii VII. id est, sæculum 11. ritum Romanum abrogato Mozarabico fuisse inductum. Extant ea de re Valerii epistolæ Gregorii VII. de quibus constat, quanta difficultate id tandem hie Pontifex obtinuerit. Et primum quidem à Sancio Rege Navarræ & Aragonum, quem propterea laudat *lib. 1. epist. 63.* ac deinde in Regno Castellæ, rem illam promovente Constantia Alphonfi Castellæ Regis uxore, quæ in Gallia enutrita, Romano officio à tempore Caroli M. illic recepto assuetu erat; quæ de causa ipsum Regem laudat *lib. 9. epist. 2.* hæc inter cætera scribens: "Noverit excellentia tua, dilectissima, illud unum admodum nobis, imò Clementiæ divinæ placere, quod in Ecclesiis Regni tui, Matris omnium S. Romanæ Ecclesiæ Ordinem recipi, & ex antiquo more celebrari feceris.

Tunc igitur in Hispania Romanus ritus abrogato Mozarabico receptus fuit; qui tamen teste Roderico Toletano *lib. 6. De rebus Hispaniæ cap. 26.* in aliquibus Monasteriis aliquanto tempore custoditus fuit, Et ne tantæ antiquitatis ritus omnino interiret, Franciscus Hieronymus Cardinalis & Archi-Episcopus Toletanus superiori sæculo Missale Mozarabicum recudi jussit instituto Sacerdotum collegio, à quibus divina officia ritu illo usque in hodiernum diem celebrantur in Sacello quod in Toletana Ecclesia ædificavit.

Ritum hunc compendiosè recitat Cardinalis Bona *cap. 11.* multaque notanda in illo occurrunt. Integram Missam exhibuit Jacobus Pamelus tomo 1. Liturgicorum; & Vir eruditus Joannes Mabillonius in appendice probationum ad Liturgiæ Gallicanas *pag. 440.*

XIX. Ordinem Missæ Gallicanæ olim diversum fuisse à Romano, manifestum est ex secunda interrogatione Augustini Anglorum Apostoli proposita S. Gregorio: "Cur cum una sit fides, sunt Ecclesiarum consuetudines tam diversæ? & altera consuetudo Missarum est in Romana Ecclesia, atque altera in Gallicanæ Ecclesiis tenetur?"

Hanc diversitatem minimè negans Gregorius, scribit: "Mihi placet, ut sive in Romana, sive in Galliarum, sive in qualibet Ecclesia aliquid invenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicitè eligas.... Non enim pro locis res, sed pro rebus loca nobis amanda sunt.

Hunc ritum conservasse Ecclesias Gallicanas usque ad tempora Caroli M. notat Mabillonius in præfatione ad Libros tres de Liturgia Gallicana; ibidem unâ inquirens, quæ fuerit hujus mutationis causa.

XX. Quis fuerit antiquus Ordo Gallicanus sollicitè inquirere capit Cardinalis Bona; ac multa tandem inquisitione facta, notas nonnullas hujus Ordinis ex antiquis Scriptoribus & Canonibus indicavit; atque insuper duo antiqua Missalia, unum bibliothecæ Vaticanæ, alterum serenissimæ Svecorum Regiæ indicavit quæ collata cum notis veteris Ordinis Gallicani, pro genuinis antiquis Missalibus, quibus Ecclesia Gallicana ante receptum ordinem Romanum usâ fuit, habenda esse ostendit.

XXI. Hæc duo Missalia integra anno 1683. protulit in lucem Josephus Thomas Clericorum Regularium *Van Espen Jur. Eccl. P. II.*

in Urbe Presbyter, tertio Missali addito; quod iudem ad præfatum Gallicanæ Ecclesiæ ritum pertinere existimavit.

Deinde Vir rerum sacrarum studiosissimus Joannes Mabillonius libros tres composuit & evulgavit anno 1685. *De Liturgia Gallicana*, quorum tertius complectitur prædicta tria Missalia Gallicana à Thomasio jam ante publicata: additis hinc inde eruditus notis. Primum illorum vocat *Gothico-Gallicanum*: eo quod in usum fuerit apud Gallos Gothorum Imperio subiectos, nempe apud Septimanos vel Novempopulanos. Hoc Missale exaratum fuisse ante annos nongentos, post Cardinalem Bona asserit Mabillonius in prologo ad librum tertium *num. 4.*

Secundum Missale vocatur *Francorum*; idque præcipue ob mentionem *Regni Francorum*, quæ in benedictione Regum non semel occurrit. Tertium Missale vocatur *Gallicanum vetus*.

Multa de antiquitate, ac ordine illorum Missalium discutit in citato prologo Mabillonius, asseritque; in primo scilicet *Gothico*, contineri purum Ordinem Gallicanum: in aliis verò Ordini Gallicano aliqua ex ordine Romano admixta esse.

Præter tria hæc Missalia exhibet Mabillonius antiquum Ecclesiæ Gallicanæ *Lectionarium*, quod à se repertum dicit in Luxoviensi Benedictinæ Congregationis sancti Vitonis percelebri Monasterio, litteris Franco-Gallicis seu Merovingicis ante annos mille scriptum. Continet verò Lectiones Prophetiarum, Epistolarum, & Evangeliorum per totum annum in Missa, & in aliis majorum solemnitatibus officiis recitandas.

Hoc *Lectionarium* unâ cum eruditus ac perquam utilibus notis & observationibus ad ejus antiquitatem demonstrandam, ac usum ejus vindicandum Ecclesiæ Gallicanæ; nec non obicuriora quædam illustranda, & pro veterum rituum notitia simul constituunt librum secundum Mabillonii.

In primo libro, postquam de variis Ecclesiæ Latinæ Liturgiis breviter actum est, Gallicanæ indicia, veræque notæ asseruntur, expenduntur, & probantur. Deinde facta ejusdem Liturgiæ Gallicanæ cum Mozarabica comparatione, totam ejus seriem ex Gregorio Trudonensi aliisque præcis monumentis eruit & illustrat. Deinde vetus sacræ supellectilis apud Gallos, Ecclesiarumque forma & apparatus describitur. Deniq; tam in exordio, quam sine libri ostendit ex antiquis Liturgiis Gallicanis, eandem fuisse eo tempore Gallorum de Sacra Eucharistia & Missæ Sacrificio fidem & persuasionem, quæ hodie est.

Evulgavit insuper ipse Mabillonius veterem codicem sub nomine *Sacramentarii Gallicani* parte 2. tomi 1. Musæi Italici; quem invenisse se scribit in Bibliotheca percelebris & perantiqui Monasterii Bobiensis; eumque scriptum esse asserit ante annos mille, & quidem litteris majusculis: variisque argumentis contendit, ibi contineri ritum Gallicanum præter Canonem, qui Romanus est: atque inde conjicit, Gallos prius Romanum Canonem, quam integrum Missæ ritum Romanum suscepisse.

Plurima admodum notanda & utilia circa ritus Ecclesiasticos reperiet, qui dictos libros viri eruditi pervolvere voluerit: quibus libri duo Cardinalis Bona de Rebus Liturgicis magna quoque eruditione conscripti, addi merito poterunt, ut rituum Ecclesiasticorum plena notitia habeatur.

XXII. Non tantum Ecclesiarum Orientalium; nec non particularum Occidentalium in ritibus & à se invicem & à Romana jam pridem fuit discrepantia; sed nec ipsa Romana Ecclesia eundem semper ritum retinuit, ut cuilibet notorium erit, si recentiores & hodiernos ritus, cum antiquioribus Missæ Ordinibus Ecclesiæ

Ff

Romanæ